

„Raseljena“ prava

Prisilan povratak Roma, Aškalija i Egipćana iz Zapadne Evrope na Kosovo

Pregled

Romska zajednica—opšte poznata kao Romi, Aškalije i Egipćani (RAE)—oduvek je bila najsiromašnija, te ekonomski, politički i društveno najmarginalizovanija zajednica na Kosovu. Romi su često bili na meti nasilnih napada, a neki kosovski Albanci—najveća etnička grupa u zemlji—s prezrenjem su ih odbacivali kao „saradnike“ manjinske srpske populacije. U međuvremenu su Aškalije i Egipćani, koji govore albanski jezik, također često bili na udaru etnički motivisanih napada. Tokom proteklih godina, mnogi Romi, Aškalije i Egipćani raseljeni su van Kosova usled čega se njihov broj smanjio sa 200.000 pre rata 1999. godine na nekih 38.000 danas.

Malo se raseljenih lica vraća. Obeshrabreni krajnjim siromaštvom, socijalnom oskudicom, istrajnom diskriminacijom, političkom nestabilnošću i nedostatkom odgovarajuće pomoći radi osiguravanja održivosti njihovog povratka, samo se 8.160 Roma, Aškalija i Egipćana svojevoljno vratilo na Kosovo od 1999. godine. Štaviše, ritam dobrovoljnih povrataka bio je slab tokom proteklih godina, pri čemu se samo 500 ljudi vratilo 2009. godine i tek nešto više od 200 do sada tokom 2010. godine.

Ipak, ovi dobrovoljni povratnici nisu jedini Romi, Aškalije i Egipćani koji su se zaputili na Kosovo. Isfrustrirane sporim tempom dobrovoljnih povrataka i domaćim političkim problemima vezanim za azil i imigraciju, jedan broj zapadnih zemalja—uključujući Nemačku, Švajcarsku i Švedsku—deportovali su Rome, Aškalije i Egipćane natrag na Kosovo. Od 1999. godine, oko 51.000 Roma, Aškalija i Egipćana je vraćeno na nedobrovoljnoj osnovi na Kosovo, a ova brojka će, izgleda, nastaviti da raste. Mada precizne brojke nisu dostupne, procenjuje se da se samo u Nemačkoj 12.000 kosovskih Roma, Aškalija i Egipćana—uključujući nosioce „privremenih boravišnih dozvola“ do trenutka deportacije, lica kojima nije odobren azil i ostale neregularne imigrante—suočava sa rizikom od deportacije.

Kosovo je potpisalo sporazume sa jednim brojem evropskih zemalja, pri čemu taj broj nastavlja da raste, kako bi se olakšale takve deportacije—iako se u smernicama Kancelarije Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) zemlje pozivaju da ne deportuju Rome koji govore srpski jezik i neke druge etničke grupe (i srpsku i albansku) tamo gde će predstavljati manjinu. UNHCR takođe naznačava da se Aškalije i Egipćani vraćaju jedino nakon sprovedene procene rizika koji nosi sa sobom povratak, te da se povratak sprovedi postepeno imajući u vidu kosovski ograničen kapacitet apsorpcije.

Human Rights Watch veruje da je aktuelni pristup kosovskih i zapadnoevropskih vlada u pogledu prisilnih povrataka Roma, Aškalija i Egipćana kratkovidan kao i da se takvim pristupom ugrožavaju prava Roma, Aškalija i Egipćana i stabilnost Kosova. Mada je broj prisilnih povrataka do sada bio relativno mali, sporazumi o readmisiji između Vlade Kosova i zapadnoevropskih zemalja, o kojima se trenutno pregovara ili su već zaključeni, i odsustvo provere koju bi vršile kosovske vlasti pre prisilnih povrataka, povlače za sobom realan rizik kršenja ljudskih prava i eskaliranja krize za deportovana lica, njihove porodice i širu romsku, aškalijsku i egipćansku zajednicu, koja je ionako najmarginalizovaniji i najranjiviji deo stanovništva na Kosovu.

Romi, Aškalije i Egipćani koji se deportuju na Kosovo suočavaju se sa brojnim preprekama u ostvarivanju svojih osnovnih ljudskih prava, uključujući nedostatak pristupa ličnim dokumentima; nerešen status u pogledu državljanstva; probleme pri povraćaju imovine ili rešavanju stambenog pitanja; teškoće u pristupu obrazovanju, zdravstvenim uslugama, zapošljavanju i socijalnoj pomoći; i odvajanje od članova porodice. Neka deportovana lica ostavljaju za sobom supružnike i decu, pogotovo ako su u braku sa stranim državljanima i imaju drugo državljanstvo u odnosu na svoju decu, čime se podriva njihovo pravo na porodični život. Mnogima takođe nedostaju lični dokumenti, što je od suštinske važnosti za brojne aktivnosti poput upisa građana u matične knjige i glasačke spiskove, a to, u nekim slučajevima, može za posledicu imati *de facto* status bez državljanstva. Mnoga deca koja se deportuju takođe nisu u stanju da se u potpunosti uključe u školovanje jer ne govore dovoljno dobro albanski, ni srpski jezik, te imaju teškoća u savladavanju nastavnog programa i sa priznavanjem inostranih školskih diploma.

Takvi problemi ne pogađaju samo Rome, Aškalije i Egipćane koji su poslani natrag na Kosovo protivno svojoj volji. Sve građane Kosova pogađa ograničeni pristup zdravstvu, zapošljavanju i sistemu socijalne zaštite. Štaviše, Romi, Aškalije i Egipćani koji ostanu na Kosovu, i dobrovoljni povratnici ili lica „navedena na povratak“ iz Zapadne Evrope (koja su dobila jednokratnu ili vremenski oročenu pomoć ukoliko pristanu da odu umesto da budu

deportovana), suočavaju se s većinom istih teškoća. Ipak, istrajna diskriminacija, socijalna ekskluzija i nedovoljno poznavanje zdravstvenog i obrazovnog sistema u koji se vraćaju znače da deportovana romska, aškalijaska i egipćanska lica prolaze najgore od svih.

Uprkos ovim problemima, čini se da su vlade u Zapadnoj Evropi odlučne u nameri da nastave sa prisilnim povracima Roma, Aškalija i Egipćana, čije nevolje one same i drugi međunarodni donatori uglavnom ignorišu. Nevoljnost zapadnoevropskih vlada da pomognu prisilnim povratnicima možda je povezana sa željom da se podstaknu pojedince kojima preči deportacija da pristanu na dobrovoljan odlazak u zamenu za neki vid finansijske pomoći. U isto vreme, bilateralni i multilateralni donatori koji nisu uključeni u deportacije možda zaziru od toga da ih drugi vide kao saučesnike u tom procesu ukoliko bi se angažovali da pomognu prisilnim povratnicima. Kakvo god da je obrazloženje, jedva da ima trenutno bilo kakva međunarodna ili domaća nevladina organizacija (NVO) koja sprovodi programe pružanja finansijske pomoći romskim, aškalijaskim i egipćanskim prisilnim povratnicima, što dodatno otežava breme koje već nosi na svojim plećima šira, a veoma ranjiva, romska, aškalijaska i egipćanska zajednica.

U međuvremenu, umesto da insistira na vezivanju povratka s odgovarajućim uslovima, Vlada Kosova potpomaže takav proces povratka na jedan neregulisan način, ne preduzimajući ključne korake nužne za integraciju. Na primer, kosovske vlasti tek treba da implementiraju svoju Strategiju za reintegraciju povratnika iz 2007. godine i potonji Akcioni plan iz 2008. godine, u kojima se iznose smernice politike za poboljšanje životnih uslova Roma, Aškalija i Egipćana i identifikovanje potreba prisilnih i ostalih povratnika poput stanovanja, pristupa ličnim dokumentima, zdravstvenoj nezi, zapošljavanju, obrazovanju i socijalnoj pomoći. Štaviše, opštinske vlasti uglavnom i nisu svesne postojanja ovog dokumenta i obaveza koje proističu iz njega.

Tokom proteklih godina, sve su glasnije kritike u međunarodnoj zajednici na račun prisilnih povrataka. Na primer, u svom izveštaju koji je usledio nakon specijalne misije na Kosovu u martu 2009. godine, Tomas Hamarberg, komesar za ljudska prava Saveta Evrope, zaključio je da bi prisilni povraci iz Zapadne Evrope mogli „destabilizovati ionako krhku bezbednosnu situaciju i pojačati međuetničke tenzije“, te negativno uticati na situaciju u kojoj se manjinske zajednice na Kosovu nalaze. On je apelovao na zapadne vlade da izbegavaju prisilne povratke manjina na Kosovo i pozvao ih je da „regulišu“ njihov status u zemljama koje su ih privremeno prihvatile dok uslovi na Kosovu ne dopuste da se bezbedno tamo vrate.

Tokom posete Kosovu u junu i julu 2008. godine, Valter Kelin, izaslanik generalnog sekretara Ujedinjenih nacija za ljudska prava interno raseljenih lica, došao je do sličnog nalaza ustvrdivši da se pripadnici manjinskih zajednica koji su prisilno vraćeni suočavaju s rizikom od internog raseljavanja zbog „sveprisutnih obrazaca diskriminacije udruženih sa nedostatkom podrške reintegraciji“. On je preporučio kosovskim vlastima i državama koje sprovedu prisilne povratke na Kosovo „preduzimanje robusnih mera radi obezbeđivanja takvim licima realnih izgleda za reintegraciju“, izbegavanje prisilnog povratka manjina i regulisanje njihovog statusa u zemljama u kojima privremeno borave sve dok je diskriminacija „sveprisutna“, a postojeći uslovi sprečavaju bezbedan povratak.

U međuvremenu, generalni sekretara Ujedinjenih nacija Ban Ki-Mun je u svom izveštaju Savetu bezbednosti Ujedinjenih nacija u aprilu 2010. godine upozorio zapadnoevropske zemlje koje prisilno vraćaju kosovske manjine da takvi povraci mogu negativno uticati na celokupnu bezbednosnu situaciju, podriti stabilnost i generalno umanjiti sposobnost kosovskih vlasti da podrže povratke. Ban Ki-Mun je naveo nedostatak političke volje i oskudna finansijska sredstva kao glavne razloge zbog kojih kosovske vlasti ne uspevaju da pruže zadovoljavajuću pomoć deportovanim licima. UNHCR je takođe izrazio zabrinutost, uglavnom u svojim kontaktima sa zapadnoevropskim vladama uključenim u proces deportacije.

Ove izjave su našle odjeka na nacionalnom nivou u Nemačkoj, zemlji koja vraća najveći broj pripadnika manjinskih grupa na Kosovo. Tokom juna meseca 2010. godine, u raspravi u nemačkom Bundestagu (donjem domu nemačkog parlamenta), koju su pokrenuli opozicione stranke (Die Linke i Zeleni), predstavnici UNICEF-a u Nemačkoj, ProAsylum (nevladina organizacija), nemačke crkve i Kristijan Švarc-Šiling (bivši Visoki predstavnik Evropske unije u Bosni i Hercegovini), izneti su argumenti prema kojima bi sveprisutna diskriminacija i marginalizacija Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu, ukoliko ih pogorša značajan priliv prisilnih povrataka, mogle da za posledicu imaju proterivanje, ili represiju. U svom odgovoru, zvaničnici koji zastupaju nemačke pokrajinske vlasti tvrdili su da je samo relativno mali broj Roma, Aškalija i Egipćana do sada vraćen na Kosovo, te da je povratak sproveden „postepeno i odgovorno“, naglašavajući pri tome da mnogi Romi, Aškalije i Egipćani „nisu dobro integrisani u Nemačkoj, kako u jezičkom tako i u ekonomskom smislu“.

Evropska Unija mora utvrditi prioritete kako bi obezbedila da Kosovo bude ne samo stabilno i mirno, već i da se poštuju prava njegovih stanovnika. Da bi se ostvario povratak na način koji će biti u skladu sa tim ciljem, Evropska unija i druge vlade u Zapadnoj Evropi bi trebalo da usredsrede svoje napore na stvaranje uslova za održivi povratak Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovo kao i na izdvajanje resursa i iskazivanje političke volje da se unaprede

prava Roma, Aškalija i Egipćana unutar Kosova umesto da se sprovede deportacije u odsustvu takvih uslova.

Kao prvi urgentan korak, Evropska unija i sve vlade zapadnoevropskih zemalja bi trebalo da se opredele za moratorijum na prisilne povratke na Kosovo dok se ne poboljšaju uslovi prihvata. Sve povratke bi trebalo sprovesti u skladu sa smernicama UNHCR-a.

Donatori bi trebalo da obezbede pomoć romskim, aškalijskim i egipćanskim povratnicima na Kosovo koji se vraćaju u svoje matične krajeve, bez obzira na to da li je povratak organizovan, spontan ili nedobrovoljan. Ta pomoć bi trebalo da bude udružena sa sveobuhvatnom pomoći zajednicama koje će ih primiti kako bi se olakšala reintegracija, kao i da bi se izbeglo da povrati pogoršaju uslove za one koji su već tamo.

Kosovske vlasti moraju takođe učiniti više u pružanju pomoći svojoj romskoj, aškalijskoj i egipćanskoj populaciji, uključujući one koji su se prisilno vratili, opredeljujući resurse i iskazujući političku volju neophodne za sprovođenje strategije integracije Roma, Aškalija i Egipćana na opštinskom nivou. One moraju insistirati da se povratak poveže sa odgovarajućim uslovima za povratak, ali se moraju i više angažovati na procesu readmisije, uključujući izradu individualnih procena rizika pre odobravanja prisilnih i drugih povrataka, te blokirati povratak koji bi za posledicu imao kršenja prava.

Ključne preporuke

Vladi Kosova

- Tražiti od zapadnoevropskih zemalja da uvedu privremeni moratorijum na prisilne povratke na Kosovo do uspostavljanja održivih uslova za njihov prihvata.
- Nameniti odgovarajuće budžetske resurse za pomoć prisilno vraćenim Romima, Aškalijama i Egipćanima kako na centralnom tako i na opštinskom nivou.
- Osnovati namenski fond kojim bi se dopunili budžetski izvori, uz finansijsku pomoć koju pružaju bilateralni i multilateralni donatori, radi finansiranja odgovarajuće pomoći pri prihvatu (stanovanje, školovanje, zdravstvo, socijalno staranje, mere za zapošljavanje) prisilnih povratnika.
- Obezbediti da se napravi individualna procena za sve potencijalne povratnike pre samog povratka, u skladu sa smernicama UNHCR-a.
- Hitno sprovesti Strategiju za reintegraciju povratnika iz 2007. godine.

Opštinskim vlastima na Kosovu

- Uz konsultacije sa predstavnicima Roma, Aškalija i Egipćana, pružiti pomoć romskim, aškalijским i egipćanskim prisilnim i drugim povratnicima pri upisu u matične knjige, rešavanju imovinskih pitanja i sporova, uključenju u sistem socijalne zaštite i upisu u škole.

Evropskim vladama uključenim u deportacije na Kosovo (uključujući Nemačku, Švajcarsku, Švedsku, Dansku, Norvešku, Holandiju, Belgiju, Austriju, Veliku Britaniju, Francusku, Italiju, Luksemburg i druge)

- Privremeno obustaviti deportacije Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovo dok se ne uspostave odgovarajući uslovi za prihvata, te bezbedan i dostojanstven povratak.
- Obezbediti da se svi povraci na Kosovo sprovedu u punoj saglasnosti sa smernicama UNHCR-a.
- Pomoći Vladi Kosova da pruži osnovnu pomoć romskim, aškalijским i egipćanskim prisilnim povratnicima.

Međunarodnim akterima na Kosovu (uključujući UN, UNHCR, EU i OEBS)

- Koordinirati međunarodne donatore, agencije i kosovske vlasti kako bi se obezbedilo da sastavni deo postojećih i budućih projekata pomoći romskim, aškalijskim i egipćanskim zajednicama bude podrška prisilnim povratnicima.

Međunarodnim bilateralnim i multilateralnim donatorima (uključujući EU, UN, Svetsku banku i agencije za razvoj zapadnoevropskih zemalja)

- Podržati programe čiji je cilj obezbeđivanje odgovarajućih uslova prihvata za prisilne povratnike.
- Usmeravati pomoć kroz namenski fond, uz tesnu saradnju sa kosovskim vlastima kako bi se obezbedilo da se sredstva troše na transparentan i delotvoran način.